

Törzsök Judit

Két észak-nyugat-indiai peripatetikus nép: a lohárok és a bandzsarák

gazdasági fogalommal lehet megkülönböztetni egyes vándorló népeket a „nomád” megjelölésen belül. Ez utóbbi terminus ugyanis tágabb, és magában foglalja a pásztorkodó, valamint vadászó-gyűjtögető nomádokat, míg a peripatetikusok általában (bár nem kizárólagosan) nem élelemtermelésből tartják fenn magukat.

P. K. Misra (Misra, 1986) ezzel szemben azt hangsúlyozza (Raóval is vitázva), hogy a peripatetikusok foglalkozása nem határozható meg mint „nem élelem termelés”, hiszen igen sokan élelembeszerzéssel foglalkoznak. Misra szerint pontosabb lenne a „több forrásból élő nomadizmus” (*multi-resource nomadism*) kifejezés.

A vándorlás nemcsak egy jellemzőjük a sok közül, hanem alapvető túlélési stratégiájuk: a gazdaság szintjén ez a mobilitás és a kereskedelmi tevékenység összekapcsolását jelenti, a társadalmi szinten pedig endogámiát. A peripatetikus népek között számos különböző eredetű, nyelvű népcsoportot találhatunk. Közös jellemzőik definíció szerint tehát a következők:

(a) *elsősorban nem élelemtermelők* (bár egyes csoportok némely tagjának lehet földje, háza, állatai),

(b) *endogám csoportok*,

(c) *vándorközösségek* (a mobilitás mértéke szintén változó lehet),

(d) *akik megélhetése főként kereskedelemről és bizonyos, többé-kevésbé speciális szolgáltatásokból áll a helybeli lakosság és/vagy nomádok felé,*

(e) *minden egyes peripatetikus közösség egy etnikai egységet képvisel, és bárhol is legyenek, kisebbséget alkotnak.*

A pásztorkodó nomádokkal és a vadászó-gyűjtögetőkkel szemben a peripatetikusok ideális esetben élelmet szinte kizárólag más emberi populációktól vagy azokon keresztül szereznek be. Ugyanakkor közös jellemzője valamennyi nomád és peripatetikus népnek az, hogy mindegyikük számára a források egyenetlenül oszlanak meg térben és időben: tehát a peripatetikusok vándorlása ugyanúgy függ a vásárlói keresletől (és a csere során attól is, hogy vásárlóik mit kínálnak), ahogyan a többiek vándorlása egyes természeti forrásoktól. Ennek megfelelően a lohárok látogatása egyes falvakban attól függ, milyen mezőgazdasági tevékenységet végeznek éppen az ottaniak (Misra, 1977). A bandzsarák pedig a *Dekkán* aszályos területein gyakran az éhezéstől mentenek meg egyes falvakat kereskedelmi-szállítói tevékenységükkel, amely révén a falvakban a mezőgazdasági tevékenység rizikófaktorát csökkentik (és ezenkívül természetesen ők is haszonhoz jutnak). (Childers, 1975)

Fontos megemlíteni továbbá, hogy a vándorló életmód hasonlósága miatt több, etnikailag egészen különböző csoportot mint „cigányokat” jelölte meg számos kutató. A vándorlás mellett hasonlóságot véltek felfedezni abban, hogy a peripatetikusoknak többnyire volt valamiféle hagyományosan jellemző foglalkozásuk, és nyelvük gyakran meglehetősen különbözött az őket körülvevő populáció nyelvétől (bár a romanihoz gyakorta nem volt semmi közük). Emellett feltűnő a peripatetikus társadalmi peremhelyzete, ami szintén hasonlításokra ösztönözhetett.

A z itt következő írás célja az, hogy röviden összefoglalja azokat az információkat, amelyek a szakirodalom alapján a lohárokról és a bandzsarákról elérhetők. Mivel az elsődleges cél a tájékozódás/tájékoztató, ezért az anyagi kultúra, életmód stb. minden részletéről nem lesz szó, viszont hangsúlyosak lesznek e két kultúra olyan elemei, amelyek behatódott tanulmányozásával láthatólag még adós a szakirodalom, így a tájékoztatás mellett a további kutatás irányába mutató kérdések is felmerülnek.

Miképpen hozható egymással összefüggésbe a két nép? Először is, mindkettő észak-nyugat-indiai, és így a földrajzi közelség révén sok hasonlóság fedezhető fel köztük nyelvükben, anyagi kultúrájukban stb. Másodszor, a földrajzi közelségtől független közös jellemzőjük, hogy mindegyik „nomád”, pontosabban „peripatetikus” (egy meghatározott területet bevándorló) nép. Ennek következtében a helyhez kötött életmódú falvakhoz való viszonyuk, jellegzetes foglalkozásaik, életmódjuk, túlélési stratégiáik rendkívül hasonlóak. Harmadszor, indiaiságuk és vándorló életmódjuk miatt ez az a két nép, akiket a leggyakrabban összevetnek az európai cigányokkal: vagy csak a pusztán összehasonlítás kedvéért, vagy azért, mert e két népben látják az európai cigányok indiai rokonait/„őseit”.

Az alábbiakban először a „peripatetikus” szó meghatározása és a lohárok és bandzsarák általános „peripatetikus” jellemzőinek felvázolása kerül sorra. Ezután a két nép egyéb jellemzőinek leírása következik külön-külön. A leírások után a terepmunka során felmerülő nehézségeket, majd végül a cigány/lohár/bandzsara hasonlóságok illetve a rokonság kérdését tárgyaljuk.

A „peripatetikus” népek

A fogalom tisztázása és pontos megkülönböztetése *Aparna Rao* nevéhez fűződik (Rao, 1987). A „peripatetikus” szó jelentése: „körbenjáró/vándorló”. Ezzel a kategóriával mint társadalmi-

Mindazonáltal megjegyzendő, hogy nem nevezhetők e csoportok „cigányoknak”, mert nem minden „cigány” él nomád életet, és nem minden nem-pásztorokodó és nem-vadászó-gyűjtögető nomád „cigány”. Emellett természetesen sok európai cigány csoport peripatetikusként nevezhető.

A peripatetikusként társadalmi peremhelyzetét mutatja az a tény is, hogy több országban a törvény képviselői is fellépnek ellenük mint csavargók ellen. Azonban mint Rao kimutatta (Rao, 1987), a peripatetikusként nem illenek bele a „csavargó” meghatározásba a következő okokból.

1. A „csavargás” koordinálatlan és szabálytalan helyváltogatás, míg a peripatetikusként mozgása szabályos, és könnyen meghatározható gazdasági stb. paraméterektől függ. (Lásd pl. a lohárok vándorlásának rekonstruálását mutató ábrát.)

2. A „csavargás” másik meghatározott jellemzője az otthon hiánya. A peripatetikusként azonban mindig van helyük, ahol alhatnak, legyen ez sátor, szekér, kunyhó vagy esetlegesen ház (amennyiben a családnak csak egy része vándorol).

3. A „csavargóknak” nincs állandó foglalkozásuk – így szólhatna a harmadik jellemző. Bár a gazdasági alkalmazkodókészség megbecsült tulajdonság a peripatetikusként között, mindegyik csoportnak megvan a maga speciális foglalkozása (a lohároknak kereskedelem és kovácsmesterség, a bandzsaráknak főként marhakereskedelem).

4. Míg „csavargók” vagy akár különböző jellegű vándor-kereskedők nem alkotnak endogám közösséget, az endogámia a peripatetikusként egyik fontos jellemzője.

Nem véletlen, hogy éppen a csavargással azonosították a peripatetikusként életformáját, hiszen szinte minden társadalomban ők a „peremvidéken élők” és az „idegenek” és egyben alacsonyabb rendűek. Indiában például – mivel vándorlásuk során nem tudnak szinte semmiféle hindu rituális tisztaságot megtartani – automatikusan alacsonyabb kasztba sorolódnak (Misra 1986.). Ez egy-

fajta számkivetettséget is jelent, s innen ered, hogy gyakran megveti őket a helybeli lakosság. (Számkivetettségük onnan származik, amit Misra állít, hogy alacsonyabb rendű kasztokkal érintkeznek. Ez utóbbi inkább alacsonyabb státuszuk következménye, és nem oka.) E helyzetük idézhette elő (Rao, 1987), hogy olyan túlélési, illetve védekezési stratégiákkal találkozhatunk, mint a „titkos nyelv” (Rao, 1987 és 1989) és a mitikus genealógiák (Casimir 1987).

A *titkos nyelv* – mely minden peripatetikusként más – többnyire azonos a tágabb környezet nyelvével, majd hogyanem felismerhető, mégis tele van egyezményes, „titkos” szavakkal, amiket csak az illető peripatetikusként nép ismer. (Ilyen a lohárok keveréknyelve és a bandzsaráknak a *Ghormati* is.) A „titkos nyelv” funkciója kettős: egyrészt „információ-védelmet” ad a többi néppel szemben (ami egy kereskedői alku során igen fontos lehet), másrészt az etnikai identitás és a helyiektől való különbözőség jelzője.

A mitikus genealógiák többnyire az illető nép valaha „nemesi” eredetét hivatottak bizonyítani. (Ilyen a lohárok eredettörténete is, ami az előkelő Rajputokkal hozza őket összefüggésbe.) Ezek a történetek – melyeket nemcsak ők terjesztenek magukról – önbecsülést és a többi csoport szemében presztízszt adnak nekik, mintegy „kompenzálják” egyébként marginális társadalmi helyzetüket.

A „titkos nyelv” és a genealógia mellett a vallás is fontos identifikációs és (erkölcsileg) presztízsznövelő elem lehet egy másfajta, megkülönböztető rituális tisztaság fogalommal (Rao, 1987). A lohárokkal és bandzsarákkal kapcsolatban e téren igen kevés a szakirodalom.

Annak ellenére, hogy az őket befogadó helyiek sok tekintetben megvetik a peripatetikusként, többnyire úgy tartják, hogy a peripatetikusként különleges hatalmuk van a természetfeletti dolgok terén. A peripatetikusként különleges betegségeket is gyógyítanak (pl. a bandzsarák a legjobb marhagyógyítók, [Childers, 1975], sok helyütt összefüggésbe hozzák őket ördögűzéssel, mágiával, gyakran akadnak köztük jósök, tenyérolvasók.

Az alábbi táblázat egyfajta összefoglalása azoknak az ellentétpároknak, amelyek a peripatetikusra és az őket befogadó helyi lakosokra jellemzők. Az ellentétpárok más csoportokra is vonatkozathatók egyes közösségekben, pl. kovácsokra, nőkre, kisebbségekre, bármely olyan csoportra, amely az adott társadalomban a „tiltott lehetőséget” képviseli (Rao, 1987. Lindholm nyomán).

PERIPATETIKUSOK	BEFOGADÓK/HELYIEK
marginális	központi
vad	szelíd
természet	kultúra
káosz	rend
semlegesség („kívülállás”)	pártosság
hatalom	autoritás
(betegségek stb. felett)	
szabályszegés	jogrend

A vándorló és letelepült életforma és kultúra nemcsak egymás „ellenében” értelmezhető, mint azt a fenti ellentétpárok sugallhatják. Misra és más kutatók a két oldal egymással való szimbiózisát hangsúlyozzák és ezért a „peripatetikus” megjelölés helyett szívesebben használják a „szimbiotikus nomádok” kifejezést. Misra egyben kiemeli azt is, hogy a vándorló-letelepült ellentétpár nem kizárólagos, hanem egy skála két végpontja. Több példán – részben a lohárokon keresztül – bemutatja, milyen átfedések lehetségesek; pl. a lohároknak van olyan csoportja, akik már félig-meddig letelepült életformát folytatnak, de az öregek még mindig szívesebben alszanak kint a szekerek alatt, mint a házban, és mindnyájuk a házon kívül főz. Vagyis házaikat elsősorban mint raktárhelyiségeket használják, és évente egy-két hónapra még ők is útra kelnek (bár sokkal kevesebbet vándorolnak, mint a hagyományos, vándor lohárok). Ugyanakkor sok, hagyományosan letelepült közösség is időről időre „megmozdulhat” egyes alkalmakkor: ilyenek a zarándokutak, részvétel vásárokon.

A fenti, Misra által említett átmeneti példák ellenére mégis a két életforma szembenállása érezhető erősebbnek, különösen Indiában. Misra nem említi meg, hogyan érzik magukat azok a lohárok, akik – kénytelen-kelletlen – letelepültek, de félig még mindig nomádok maradtak. Mégis arra lehet következtetni, hogy mivel nem „igazi” lohárok, de nem is „igazi” letelepült parasztok, valószínűleg még inkább magukra maradnak, hiszen immár sehová sem tartoznak. A lohárok letelepülése – vagy inkább letelepítése – nem annyira természetes folyamat, mint inkább az indiai kormány „rehabilitációs programjának” része (ezt Misra is megemlíti).

Felmerül az a kérdés is az indiai nomádokkal kapcsolatban, hogy mennyire van jelen a nomád-letelepült ellentétpár a hagyományos hinduizmusban. Köztudott, hogy a hagyományos indiai társadalomban a letelepült, evilági kötelességeit végző családfő (*grhastha*) és az evilági ügyeket feladó, bolyongó „vándoraszketá” (*sannyasi*) évezredekén keresztül mint egymás ellentétei jelentek meg. A letelepülés-vándorlás ellentétpárba bizonyos szempontból ők is beleillenek. A hasonlóság ellenére azonban nem igaz, amit Misra állít, hogy a sannyasi fogalma nomadizmus *par excellence*. A sannyasi ugyanis egyedül élő aszkéta, aki valaha letelepült életmódot folytatott, de ezt feladta, és kivonult a társadalomból, hogy következő életére készüljön fel. Mivel kivonul az erdőbe, ezért bizonyos szempontból nomád (legalábbis gyűjtögető-vándorló) jellegű életet él, de semmiképpen sem hozható összefüggésbe sem a nomád életformával, sem a peripatetikussal. Amennyiben klasszikus példát keresnénk, a megfelelő ellentétpár a *grastha-kapalika* lenne (kapalika alatt itt az igazi tantrikusok értendők, az ellentét valójában *vaidika-tantrika*). Itt a hindu családfővel szemben az a vándorló *Siva-hívő* áll, aki *ortodox hindu* szempontból tisztátalan (ellentétben a

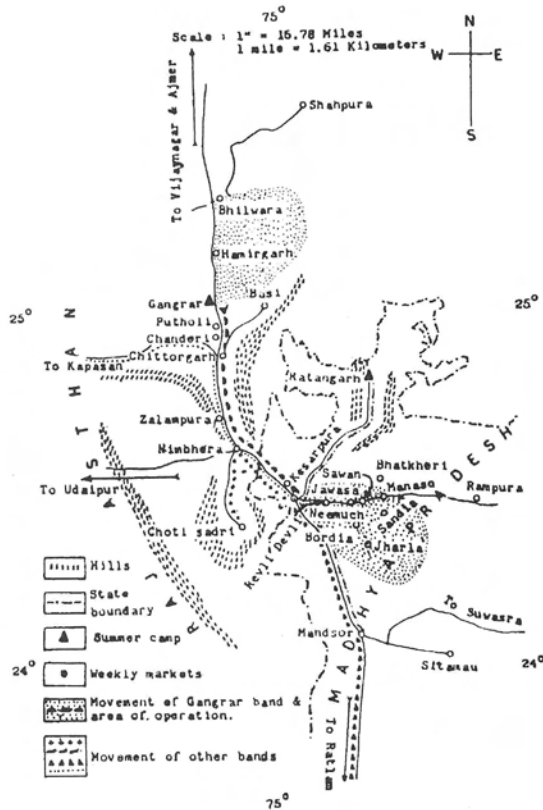
sannyasival), a társadalmon kívüli, foglalkozik mágiával és egyéb „sötét erővel” (amivel egy sannyasi nem). A *grhastha-kapalika* ellentét azonban szintén csak annyiban állítható a letelepült-peripatetikus mellé, amennyiben mindegyik ellentétpárban az utóbbi képviseli a „tiltott lehetőséget”, illetve a társadalmon kívüli, zabolázatlan erőket.

A lohárok

A „lohár” szó egyaránt belső és külső elnevezés. A népcsoport teljes neve: *gadulia lohár*. A teljes megnevezés, melyet inkább csak kívülállóknak használnak, két fontos jellemzőjüket írja le: kovács mesterségüket (lohár = kovács), és hogy ökrösszekéren közlekednek (*gadulia* vagy *gadoli* annyi, mint szekér, illetve ökrös szekér). Nevük tehát: „*kovácsok ökrös szekéren*”. A terület ahol található: *Rajasthan, Gujarat, Madhya, Pradesh, Punjab, Nyugat-Maharashtra* és *Nyugat-Uttar Pradesh*. Néhány helyen más neveken is ismerik őket. Nyugat-Rajasthanban és Gujaratban a lohárok letelepültek. Számukról jelenleg pontos adat nincs, pusztán annyit lehet tudni, hogy 1955-ben 3611 családot számláltak (16648 főt) mint rajasthani *gadulia lohárt* (Ruhela, 1968).

A *gadulia* lohárok az említett ökrös szekereken közlekednek, mely egyben lakhelyükként is szolgál, és a létfenntartáshoz szükséges holmikat is szállítja. A lohárok faluról falura vándorolnak, kovácsmunkát keresnek, és ökrökkel kereskednek. Kis csoportokban mozognak, és e csoportok mozgása nagyjából ugyanazt az útvonalat tartja, a vándorlás időről időre ismétlődik, és egy bizonyos körzetre szorítkozik. E körzetek alapján az egyes csoportok az illető körzet nevét is felveszik: így megkülönböztethetők pl. a *chittori gadulia lohárok* (a chittorgarhi körzetben),

Egygadulia lohárcsoportvándorlása Chittorgarh területén. (Misra, 1977)

a *malwi gadulia lohárok* (a Malwa régióban). Ezeket a felosztásokat és elnevezéseket ők maguk is használják. Vándorlásait egyes mezőgazdasági időszakokhoz kötik, mivel a kovácsmunka és az ökrök iránti kereslet a falvakban a különböző mezőgazdasági időszakok során változik. Az egyes régióhoz tartozó lohár csoportok tovább oszlanak számos ún. bandára. Az egyes bandákon belül a csoport kohéziója igen erős, és viszonyuk a vissza-visszatérő szomszédaiikkal szintén stabil. Mindazonáltal az egyes bandák is kötődnek egymáshoz: házassági és rokonsági kapcsolataik révén.

Gazdaságilag egyfajta szimbiózisban élnek a látogatott falvak hálózatával. A gadulia lohárok speciális szolgáltatása, hogy mezőgazdasági és háztartási eszközöket újraöntenek eldobott maradvány vasdarabokból. Emellett kifejlesztettek néhány javítási technikát, amire nagy kereslet van a falvakban. A gadulia lohárok által végzett munka viszonylag olcsó, és ennek egyik oka az, hogy a kovácsmesterség náluk házi munka, ami egyben azt jelenti, hogy nagyobb mennyiségben áll rendelkezésükre szabad munkaerő. E munkáikért cserébe készpénzt és ehető magvakat kapnak. Ezzel szemben az ökrkereskedés bizonyos összetettebb piaci mechanizmusokhoz kötődik, és nyereségük nagyban függ attól, hogy éppen mennyire van hiány ezekből az állatokból a falvakban. Az ökrök iránti kereslet egyes mezőgazdasági tevékenységekkel függ össze. Bár a lohárokat nem köti semmilyen szerződés, évről évre ugyanazokat a falvakat látogatják (nem változtatnak nagyobb nyereség reményében), ugyanazokat a parasztokat látják el a megfelelő időszakban a szükséges igavonókkal, és a falusiakkal szoros ismeretségben vannak. (Misra, 1969; 1970; 1977; Ruhela, 1968)

Nyelvük indoárja eredetű. Valójában minden gadulia lohár két (esetleg még több) nyelvet használ: ebből az egyik mindig annak a területnek a nyelve, ahol tartózkodnak, vagyis többnyire *rajasthani*. Emellett azonban van egy belső használatú, „titkos nyelvük” is. Ezt a nyelvet fársinak hívják, viszont nem

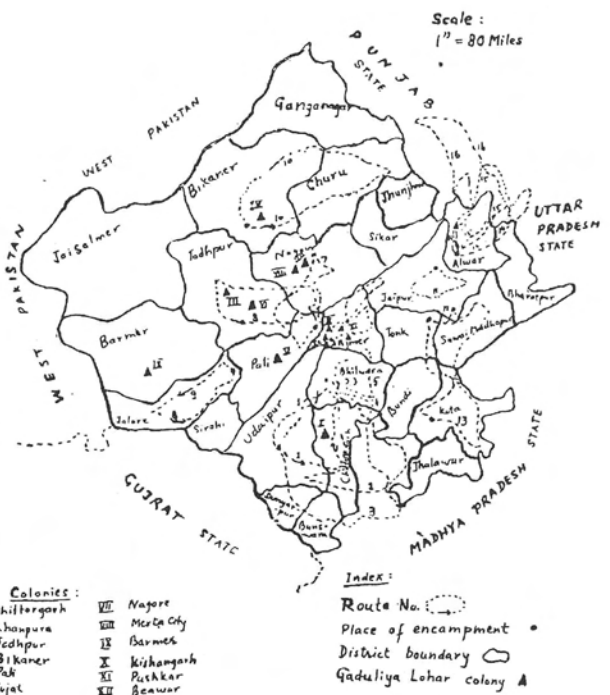
azonos az Indiában fársinak nevezett újperzsa nyelvvel (maga az elnevezés is egyfajta álca talán?). A „titkos nyelv” a *gujarati*, *malwi*, *mewari* és *marwari* dialektusok egyfajta keveréke, sok sajátos lohár szó és kifejezés hozzáadásával. (Ruhela, 1968) Nyelvükről és fogalmaikról eddig még részletes leírás nem készült.

A gadulia lohárok saját elmondásuk szerint *chittori* eredetűek. Mondjuk úgy szól, hogy mikor *Chittor* muszlim kézre került, és el kellett hagyniuk, az erőd elhagyása előtt a lohárok fogadalmat tettek, hogy amíg Chittor fel nem szabadul, *nem mennek fel Chittor erődjébe, nem fognak házakban élni, nem fognak ágyban aludni, nem gyűjtenek lámpát és nem tartanak maguknál kötelet, amivel a kutakból a vizet kihúzzák.*

Annak ellenére azonban, hogy *Nehru* 1955 április 6-án ünnepélyesen visszavezette őket a chittori erődbe és feloldozta őket fogadalmuk alól, a lohárok nem adták fel vándorló életmódjukat. (*Nehru* feloldozása nem volt elegendő.) Egyébként a fogadalmat nem egészen tartják be a történet leírásának megfelelően. Voltaképpen csak a házban lakást kerülik. De Chittor erődjébe 1955 előtt is felmentek, ha dolguk volt ott, és ágyban alszanak. Lámpát többnyire azért nem gyűjtenek, mert nincs rá szükségük, de ha szelleműzés, szülés vagy egyéb ok miatt kell, nem haboznak mesterséges világítást használni. A kötéllel kapcsolatos fogadalmat ugyan sokan betartják, de ezáltal mások segítségére kényszerülnek vízszerezéskor. Mivel a kasztszabályok miatt a más kasztbéliektől való vízszerezés igen sok bonyodalmat okoz, egyre több lohár szerez be magának kötelet és vödört. (Misra, 1977)

A történet – melynek semmilyen egyéb történeti forrásban nincs nyoma – valószínűleg arra szolgál, hogy megerősítse azt az állítást, amely szerint a lohárok az előkelő *ksatriya Rajput* nemzetségből származnak.

Egy másik változat szerint – melyben *ksatriya* eredetük szintén hangsúlyos – a lohárok *Maharana Pratap* követői voltak. Az említett uralkodó *Kalka Mata* istennő támogatását azzal a fel-

Gadulia lohárok vándorlása Rajasthanban. (Ruhela, 1968)

tétellel kapta meg, hogy nem kételkedik a muszlimok feletti győzelemben. Mikor azonban Maharana Pratap meglátta a muszlim sereget, hátranézett, hogy meggyőződjön saját serege erejéről. Mivel ígérte meg, Kalka Mata támogatását és egyben a csatát is elvesztette. Ezután a lohárok és az egész sereg szétszóródott. (Innen a nomadizmus és a vándorlás eredete.) Maharana Pratap ekkor elküldte hűgát, Padmát, a lohárokhoz, hogy a sereg megmaradt részeit összeszedje. Amint Padma a lohárokhoz ért, kocsijának tengelye eltört. A lohárok megjavították a kocsit, és azóta is kovácsokként dolgoznak. (Misra, 1977)

Mint azt Casimir kimutatta (Casimir, 1987), az ilyen jellegű nomád eredet mondák legfőbb funkciója az, hogy a nomád életmódot valamilyen kihágás miatti vezeklésként/sorscsa-pásként tüntessék fel. Ebben a különböző peripatetikus népek eredettörténeteinek struktúrája igen hasonló: nemes eredet, kihágás, sorscsapás és degradáció. A történet átveszi a letelepült életmódot folytatók értékrendjét, és ebbe úgy illeszti bele a nomadizmust, hogy az „alacsonyabbrendű” életmód és tevékenységek mint a legigazabbak vezeklése tűnik ki, ezzel mintegy a letelepültek egyszerű élete fölé is helyezve saját sorsukat.

A fenti eredettörténet láthatólag szoros összefüggésben van foglalkozási/kasztmehatározásukkal is. A gadulia lohárok – bár *Rajputok*nak jelentik ki magukat – a többi kasztok és a Rajputok szerint sem Rajputok. Bizonyos klán nevek és ágak a gadulia lohároknál és a Rajputoknál egyaránt megtalálhatók, de több lohár szokás és gyakorlat ellentétes a Rajputokéval, mint pl. az özvegyházasság, a szent zsinór hiánya stb. A gadulia lohárok ezeket az „elhajlásokat” a nomád életstílus negatív hatásainak tulajdonítják. (Misra, 1977) A vándorlohárok a letelepült lohárokat – akik nem állítják magukról, hogy Rajput eredetűek – alacsonyabbrendűeknek tartják, és nem házasodnak velük. (Ruhela, 1968)

A falvakban mint kovácsokat fogadják el őket, és ezzel ők a legmagasabbrendűek a terület összes többi nomádjá között. Híresek becsületességükről és jó munkájukról. A házasságoknál brahmin pap működik közre. Más „szolgáltató” kasztúak – mint pl. *kumharok* (fazekasok), *naik* (borbélyok), *malik* (kertészek) – azon az áron nyújtják szolgáltatásaikat, amennyiért a tiszta kasztúaknak. A *bha*ók (hivatásos családfa-készítők) tartják számon genealógiáikat. (Misra, 1977)

Az egyik említett fogadalom miatt a lohárok egy része rá van szorulva arra, hogy más kasztbéliektől fogadjon el vizet. A vízfogadás fontos adalékkal járul hozzá a lohárok kasztmehatározásához. Elfogadnak vizet *brahminoktól*, *rajputoktól*, *vai-syáktól*, *ahiroktól*, *játoktól*, *khatiktól*, de nem fogadják el a vizet a *naiktól*, *camaroktól* (bőrkészítők) és *dhobiktól* (mosóemberektől). (Ruhela, 1968) Tehát a lohárok kasztja – ha nem is rajput – a hindu hierarchia közepe táján helyezkedik el. (Misra, 1977)

A fentiekből látható, hogy a lohárok hinduk, és ennek megfelelően követik a legtöbb rítust, ünnepet. Ismernek olyan hindu fogalmakat, mint *paramatma*, *karma*, *maya*, *mukti*. Énekelnek *bhajanok*at (istencsöntő énekeket), ismerik *Kabirt*. Mindazonáltal vannak olyan rítusok, melyeket a normád élet nehézségeire hivatkozva elhagynak. Emellett, bár a hindu panteon minden istenét tisztelik állításuk szerint, a regionális kisebb istenségek irányában nagyobb érdeklődést tanúsítanak. (Misra, 1961) Mivel többnyire átlagos hindukként tartják őket számon, vallásuk jellegzetességeit kevesen részletezik.

Folytatás a következő számban. 2. rész: A **bandzsarák**

Fotó: Csonka ágnes Kinga

